

Warszawa, 22 maja 2023 r.

WRD.5133.2.31.2021.KLŻ

ZAWIADOMIENIE

Działając na podstawie art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840), oraz § 15 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661, ze zm.)

- zawiadamiam o włączeniu karty ewidencyjnej zespołu umocnień **Przedmoście Warszawskie (1916-1918 Brückenkopf Warschau) w Wiązownie, powstałego w latach 1916, 1920, 1940-1941, 1944 (gmina Wiązowna, powiat otwocki)**, do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W ramach rozpoznania wartości zabytkowych obiektu MWKZ dokonał jego oględzin, kwerendy archiwalnej oraz analizy stanu zachowania. Zespół umocnień w Wiązownie jest częścią Przedmościa Warszawskiego - pozycji obronnej, ciągnącej się od Ryni nad Narwią do miejscowości Nadbrzeż nad Wisłą (na południe od Karczewa). Położony jest na zachodnim skraju Wiązowny - między trasą S17, ul. Dworkową, Lubelską i Parkingową, na zalesionych wydmach (stanowiących wysunięty najdalej na wschód fragment łuku, biegnącego od Zagórza do Emowa), przylegającym terenie przeciętym Kanałem Boryszewskim, oraz na parkowych i zalesionych terenach w śródowej części miejscowości - na wschód od ul. Lubelskiej:

- na północ i zachód od terenu dawnego GS: w rejonie kopca przy ul. Lubelskiej, nad Kanałem Boryszewskim i na wydmach ciągnących się do drogi S17 - na terenie działek ewidenc. nr 395/5, 399/15, 399/17, 399/19, 399/22, 447/2, 102/5, 104/2, 106/2, 109/2, 310/5 (na wysokości czterech ww. działek), 111/1, 182/7, 83/1 (po zachodniej stronie jezdni ul. Lubelskiej, na wysokości działek 111/1 i 182/7) oraz 508 i 187 z obrębu 21 Wiązowna Gminna;
- na południe od d. folwarku, wzdłuż prawego brzegu Starej Mieni w rejonie ul. Leśnej i na wydmach przy trasie S17:
  - na działkach ewid. nr 233/1 i 233/2 z obrębu Emów oraz 187, 189/5 - 189/9, 191/1, 191/3, 191/5, 195, 197, 199 i fragmentach 301/1 i 310/5z obrębu 21 Wiązowna Gminna;
- na terenie zespołu dworsko-parkowego Karolin-Marianów przy ul. Parkowej 1, na grobli na północ od dworu;
  - na działkach ewid. nr 208/9 i 664 z obrębu 21 Wiązowna Gminna;
- na terenie zespołu pałacowo-parkowego Lubomirskich przy ul. Lubelskiej 23, na południowy wschód od pałacu
  - na działce ewid. nr 212/13 z obrębu 21 Wiązowna Gminna,

- na zalesionym terenie między ul. Sportową i rzeką Mienią, na wschód od stadionu, oraz na północ od skrzyżowania ulic Nadrzecznej i Sportowej - na działkach ewid. nr 156/1 i 156/9 oraz 169 z obrębu 22 Wiązowna Kościelna,
- między Al. Kwiatów Polskich, ul. Nadrzeczną i trasą S17
- na działkach ewid. nr 701 –704 i 165/15 z obrębu 22 Wiązowna Kościelna.

Stan zachowania obiektów jest zróżnicowany: fortyfikacje czoła pozycji z lat 1916-1920 są całkowicie nieczytelne w terenie, a na jej prawym skrzydle - widoczne rozmyte fragmenty umocnień ziemnych. Obszar ten jest rozparcelowany i częściowo zabudowany.

Stosunkowo dobrze zachowało się lewe skrzydło pozycji wraz z wysuniętym punktem oporu i fragmentem odcinka Wiązowna - Góraszka. Zachowało się osiem wysadzonych obiektów żelbetowych w większości w stanie czytelnej ruiny, niektóre tylko lekko uszkodzone. Schrony polowe zachowały się w postaci regularnych zagłębień z rowami dobiegowymi i w niektórych przypadkach nasypów osłonowych (większość ich nie miała jako obiekty całkowicie zagłębione), ich stalowo-drewniane lub drewniane konstrukcje zostały zdemontowane. Czytelne są też ukrycia wykonane przez wojska radzieckie. Najbardziej czytelne są rowy strzeleckie i łączące - dobrze zachowane są tylko ich fragmenty.

Z zewnętrznej pozycji niemieckiej z lat 40. zachowało się tylko kilka czytelnych odcinków okopów i jeden odcinek rowu przeciwczołgowego, z wykonanych później w jej rejonie okopów radzieckich i polskich - jeden odcinek.

Zachowało się także ukształtowanie terenu, w który wkomponowano fortyfikacje, czyniąc go integralnym elementem pozycji.

Zdaniem organu obiekty składające się na zespół schronów i umocnień tworzący Przedmoście Warszawskie posiada wartości historyczne i naukowe, jako przykład powstałych pozycji ufortyfikowanych z czasu I wojny światowej. Przedmoście Warszawskie jest jedną z dwóch istniejących w Polsce - obok Giżyckiej Pozycji Polowej, tego typu pozycji, od której różni się zastosowaniem nowocześniejszego typu fortyfikacji (liniowe z punktami oporu, silniej rozproszone, nasycone żelbetowymi schronami obserwacyjnymi i bojowymi) i eksperymentalnych rozwiązań, co powoduje duże zróżnicowanie obiektów pod względem formy i konstrukcji. Jest zatem cennym świadectwem inżynierii militarnej. Pozycja Wiązowna należy do najcenniejszych zespołów tego założenia - ze względu na strategiczne położenie była silnie ufortyfikowana, według unikalnego projektu, obejmującego umocnienie terenów z zabudową, wprowadzenie wysuniętych punktów oporu i krzyżowego ognia ckm. Po rozbudowie w latach 1940-1944 stała się świadectwem zmian, które zaszły w ciągu ćwierćwiecza w sztuce wojennej. O wartości historycznej stanowi wykorzystanie bojowe w 1920 i 1944 r., a także wpisanie w układ przestrzenny Wiązowny i adaptacja obiektów historyczny (domniemane grodzisko, folwark, zespoły pałacowo-parkowe). Mimo zniszczeń jest w dużym stopniu zachowana i czytelna.

Wykaz czytelnych w terenie obiektów planowanych do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji na podstawie niniejszej karty ewidencyjnej:

- (1) umocnienia odcinka Wiązowna - Góraszka**, położone na zalesionym terenie między Kanałem Boryszewskim, wykorzystanym jako osłaniająca pozycję przeszkoda, a wtórnie wyodrębniającą ten zespół drogą S17, na terenie działek ewid. nr 395/5, 399/15, 399/17, 399/19, 399/22 i 447/2

- **trzy schrony bierne piechoty (1b, 1c i 1d)** z 1916 r, położone na grzbiecie wału wydmowego, za jego krawędzią - czytelne w postaci prostokątnych zagłębień z rowami dobiegowymi. Późniejsze wykopy w tylnej części 1b (zacierający kształt rowów dobiegowych) i 1d są prawdopodobnie pozostałością radzieckich schronów lub ukryć z 1944 r.;
- **rowy strzeleckie i łączące (1e)** zachowane we fragmentach i w różnym stanie, pochodzące z różnych okresów:
  - najlepiej czytelne niemieckie rowy strzeleckie z lat 1940-1941 i 1944 na grzbiecie wydmy, o narzysie łamanym, usytuowane na przeciwskłonie tuż za szczytem,
  - poprzeczne do grzbietu rowy dobiegowe – przypuszczalnie częściowo z lat 1916-1920, zaadaptowane podczas 2. wojny światowej,
  - słabo widoczne ślady rowu strzeleckiego z poprzecznikami na stoku wydmy, z 1916 i/lub 1920 r.;
- **ukrycia** lub ziemianki (**1f i 1g**), wykonane w 1944 r. w postaci wkopów w dolną część stoku wału wydmowego, przez oddziały radzieckie lub polskie;
- **stanowisko (1k)** z 1916 r. na niewielkim wzniesieniu między wałem wydmowym a Kanałem Boryszewskim, stanowiące element przejściowy między odcinkiem umocnień Góraszka - Wiązowna i pozycją Wiązowna, złożone z:
  - **rowu strzeleckiego**, który na południu dochodził do kanału, prawie całkiem zasypany, dobrze widoczne jest jego wysokie przedpiersie (oraz fr. rowu - 1i);
  - **żelbetowa konstrukcja** wbudowana w przedpiersie rowu na szczycie wzniesienia, tworzącej otwartą od tyłu niszę, osłoniętą ścianami i stropem. Obiekt uszkodzony na skutek wysadzenia lub trafienia pociskiem artyleryjskim - oderwana została część stropu oraz uszkodzone górne partie ściany czołowej i prawej. W znacznym stopniu zasypany ziemią.

(2) umocnienia lewego skrzydła właściwej pozycji Wiązowna (1916, 1920, 1940-1941 i być może 1944) na wzniesieniu w rejonie dawnego folwarku, wraz z osłaniającymi te pozycje naturalnymi przeszkodami - podmokłą dolinką i kanałem, łączącym stawy na d. posiadłości Szlenkierów z Kanałem Boryszewskim – na terenie działki ewid. nr 508, zachodniego i południowego fragmentu 182/7, zachodniego fragmentu 111/1 z przyległym fragmentem 310/5 i wschodniego fragmentu 109/2 z obrębem Wiązowna Kościelna.

Fortyfikacje zachowane na powierzchni obejmują:

- **schron bojowy dla ckm (2a)** z 1916 r. o konstrukcji żelbetowej, wysadzony po 1944 r. - w stoku na skraju dolinki, wysunięty i skręcony względem linii rowu strzeleckiego. Na planie prostokąta w układzie poprzecznym - ze strzelnicą w dłuższej ścianie i wejściem w krótszej. W formie czytelnej ruiny - zachowane nasypy i rów dobiegowy, żelbetowa konstrukcja pękła na połączeniach ścian i stropu oraz przy strzelnicy. Ściany boczne i tylna odchylone i wciśnięte w nasypy, czołowa odrzucona do przodu w kilku kawałkach. Strop po wyrzuceniu w górę spadł obrócony i wbił się w ziemię przed fundamentem przedniej ściany. Wzdłuż tylnego nasypu schronu stanowisko ziemne, przypuszczalnie dla ckm.
- **pozostałości umocnień polowych (2b)** poprowadzonych w stoku wzniesienia poniżej jego krawędzi, osłonięte podmokłą dolinką, z lat 1916-1920 i być może 1940-1944. Obecnie zasypane i słabo czytelne.
- **schron bierny piechoty (2c)** z 1916 r, zbudowany w linii okopów na stoku, czytelny w formie prostokątnego zagłębienia z załamanym odcinkiem rowu wychodzącym z zachodniego naroża. Konstrukcja schronu nieznana.

- **schron (2d) z odcinkiem rowu strzeleckiego** – z 1916 r., wykonane na stoku wzniesienia. Schron czytelny w formie zagłębienia, umieszczonego w wybrzuszeniu stoku, lekko wysuniętego przed linię okopów. Kształt zagłębienia zbliżony do prostokąta w układzie poprzecznym, zniekształconym przez przekop w nasypie czołowym. Konstrukcja schronu nieznana. Rów po stronie zachodniej biegnie linią łamaną i zaciera się w pobliżu schronu (2c).
  - **schron bierny (2e)** z 1916 r. o konstrukcji betonowej, zbudowany w głębi pozycji w pobliżu Kanału Boryszewskiego, wysadzony po 1944 r. Zagłębiony w zboczu wzniesienia z wejściem od strony południowo-zachodniej. Stan ruiny w wyniku wewnętrznej eksplozji. W nasypie pozostały ściany boczne i czołowa, a mur oporowy został odrzucony w całości wraz z fragmentem przesklepienia otworu wejściowego - ruiny schronu są dość czytelne
  - **schron bojowy typu Regelbau 514 (2f)** z lat 1940-1941 - dla ckm do ognia bocznego, o konstrukcji żelbetowej, wbudowany w szczyt wzniesienia położonego na tyłach starszej pozycji i włączony do polowego punktu oporu o nieznanym obecnie ukształtowaniu, wysadzony po 1944 r. Obecnie schron zachowany jest w stanie czytelnej ruiny – z widocznym układem wnętrza i istotnymi elementami konstrukcyjnymi.
- (3) wysunięty punkt oporu przed lewym skrzydłem pozycji Wiązowna** z 1916 r., zaadaptowany i prawdopodobnie wykorzystany bojowo w 1920 i 1944 r., w obrębie kopca przy zbiegu ulic Lubelskiej i Boryszewskiej oraz przyległej podmokłej dolinki (dz. ewid. nr 182/7, fragment 83/1 i 111/1 z obrębu Wiązowna Gminna).
- Zasadniczym elementem zespołu był ufortyfikowany kopiec - domniemane grodzisko, z krzyżem ustawionym w 1904 r. Na terenie otaczającej go dolinki wykonano umocnienia łączące z zasadniczą pozycją w rejonie d. folwarku, a w 1944 r. - z linią okopów biegnącą na północ od kopca. Obecnie część fortyfikacji jest nieczytelna: (przekształcenia nastąpiły w 1988 r. - zasypano przestrzeń dzielącą kopiec od drogi, zbudowano schody i uformowano pochylnię na szczyt). Teren wokół kopca został w większości splantowany w związku z działalnością rolniczą (łąka i d. staw). Czytelne w terenie są następujące elementy:
- zespół 4 schronów z 1916 r. wbudowanych w stoki kopca, konstrukcji żelbetowej lub mieszanej, wysadzonych po 1944 r. – zniszczone i zasypane w dużej mierze ziemią.
    - schron (3a)** w północnej części kopca - żelbetowy, część przednia z wielobocznym zakończeniem, przedsionek, o obecnie nieczytelnej formie w wyniku zasypania ziemią. Wybuch zniszczył fragment ściany czołowej z otworem (obserwacyjnym lub bojowym) i spowodował spękanie stropu. Wielkość wskazuje na mały schron obserwacyjny (stanowisko).
    - schron (3b)** we wschodniej części kopca – żelbetowy, widoczna część wielobocznej ściany czołowej z wyrwanym przez wybuch fragmentem i część zasypanego wnętrza z zapadniętym elementem stropu. Reszta obiektu została zasypana podczas wykonania pochylni, jej forma i stan zachowania są obecnie nieznane. Szerokość przedniej części wskazuje na mały schron obserwacyjny (stanowisko).
    - schron (3c)** w południowej części kopca - skierowany na południowy wschód, żelbetowa konstrukcja rozerwana wybuchem i w większości zasypana ziemią. Widać duży fragment stropu, który wpadł do wnętrza opierając się o krawędź lewej ściany (północno-wschodniej), fragmenty konstrukcji z szyną kolejki wąskotorowej użytą jako zbrojenie i ogólny zarys obiektu. Większe rozmiary i położenie wskazują, że może to być schron ckm.

schron (3d) w zachodniej części kopca - skierowany na północny zachód, wysadzony i częściowo zasypany. Widać podłużne zagłębienie, ścianę tylną oraz trudne do identyfikacji fragmenty żelbetowej lub betonowej konstrukcji w rejonie ściany lewej i czołowej. Rozmiary i orientacja wskazują na funkcję schronu ckm.

- czytelne **odcinki rowów strzeleckich i łączących** w obrębie kopca - najlepiej czytelny jest rów biegnący od schronu (3c) wzdłuż stoku na północny zachód i załamujący się przed schronem (3d) na południowy zachód, oraz równoległy do tego załamania fragment rowu dobiegowy schronu (3d). Mniej wyraźny jest odcinek rowu między schronami (3a) i (3d), pozostałe są zasypane podczas porządkowania i przekształceń kopca.
  - **niezidentyfikowany obiekt (3e)** na zachód od kopca - przypuszczalnie pozostałość po okopie lub schronie ziemno-drewnianym, stanowiącym element pozycji łączącej kopiec z główną linią obrony.
- (4) umocnienia prawego skrzydła właściwej pozycji Wiązowna (1916, 1920, 1944 i być może 1940-1941)** na wzniesieniu w rejonie dawnego folwarku, od ob. Urzędu Gminy na południe do Kanału Boryszewskiego i Starej Mieni, osłaniająca skrajny odcinek pozycji - na terenie działek ewid. nr 187, 189/5-189/9, 191/1, 191/3, 191/5, 195, 197, 199 z przyległymi fragmentami 301/1 i 310/5, z obrębu Wiązowna Gminna. Pas pozycji i jej przedpole w dużym stopniu przekształcone i zabudowane, fortyfikacje słabo czytelne, miejscami całkiem nieczytelne w poziomie terenu lub zniszczone.

Zachowane na powierzchni fortyfikacje obejmują:

- **pozostałości umocnień na zachód od ul. Leśnej (4a)** - odcinek sąsiadujący z czołową częścią pozycji w rejonie budynków mieszczących Urząd Gminy i Poczta (obecnie całkowicie zatarta lub zniszczoną). Czytelne ślady umocnień zaczynają się przy uliczce bez nazwy na południe od urzędu pocztowego i biegną na południowy zachód, nieregularną linią dostosowaną do ciągu niewielkich wzniesień. Początkowo dość wyraźne, z pozostałością domniemanego stanowiska wysuniętego (schronu?), potem słabiej widoczne na zabudowanych działkach i ponownie wyraźniejszy odcinek rowu strzeleckiego wzdłuż krawędzi wzniesienia, dochodzącego do ul. Leśnej.
  - **pozostałości umocnień między ul. Leśną a Kanałem Boryszewskim (4b)** – słabo czytelne ślady okopów wzdłuż skracającego na południowy zachód odcinka Starej Mieni, w stoku opadającym do rzeczki wykorzystanej jako przeszkoda, z dużym zagłębieniem – być może pozostałością po schronie.
  - **pozostałości domniemanego schronu biernego (4c)** – w postaci dużego, podłużnego wykopu, usytuowanego wzdłuż brzegu Kanału Boryszewskiego.
  - **odcinek okopów z lat 40. XX w. (4d)**, biegnący od Starej Mieni na północny wschód, na przedpolu starszej pozycji. Pochodzenie nieustalone. Rów jest dość płytki, ale wyraźny, o nieregularnym „falistym” narysie.
- (5) umocnienia odcinka Wiązowna (1916 i 1920, 1944)** na prawym brzegu rz. Mieni między Kanałem Boryszewskim a drogą S17 i ul. Lubelską – na dz. ewid. nr 233/1 i 233/2 z obrębu Emów. W obrębie wzniesienia znajdują się:
- rów z lat 1916-1920, biegnący skośnie w górę stoku na jego szczyt i następnie wzdłuż grzbietu,
  - wkopy w podstawie stoku - przypuszczalnie ukrycia lub pozostałości po schronach, wykonanych po lipcu 1944 r. przez wojska radzieckie.

(6) umocnienia niemieckiej pozycji obronnej z 1944 r. opartej skrzydłami o Szosę Lubelską, zachowane na następujących odcinkach:

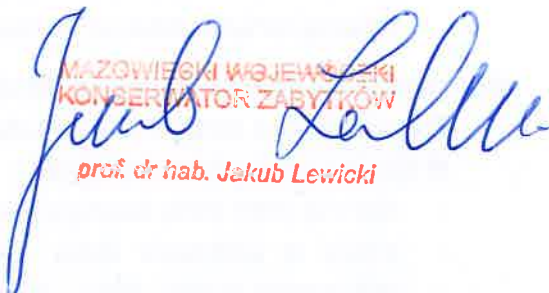
- odcinek okopu **(6a)** z wysuniętym stanowiskiem strzeleckim na terenie zespołu dworsko-parkowego Karolin-Marianów, na grobli na północ od dworu (ul. Parkowa 1, dz. ewid. nr 208/9 i 664 z obrębów Wiązowna Gminna);
- zespół okopów **(6b)** na terenie zespołu pałacowo-parkowego Lubomirskich/Neumanów – poniżej skarpy, na południowy wschód od pałacu (ul. Lubelska 23, dz. ewid. nr 212/13 z obrębów Wiązowna Gminna), z pozostałościami kilku schronów i stanowisk strzeleckich;
- odcinek okopu **(6c)** między ul. Nadrzeczną i Sportową, na zalesionej dz. ew. nr 169 z obrębów Wiązowna Kościelna – wypłycony ale wyraźny;
- odcinek rowu przeciwczołgowego **(6d)** między ul. Nadrzeczną i Szosą Lubelską, na dz. ewid. nr 165/15 i 701 - 704 z obrębów Wiązowna Kościelna, prawdopodobnie miał drewnianą skarpe.

Na podstawie art. 22 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, a zgodnie z art. 22 pkt. 4 i 5 tejże ustawy, w gminnej ewidencji zabytków (prowadzonej przez organy samorządu terytorialnego w formie kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy) powinny być ujęte zabytki nieruchomości: wpisane do rejestru zabytków, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne zabytki wyznaczone przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333, 2127, 2320, z 2021 r. poz. 11, 234, 282, 784), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim/samorządowym konserwatorem zabytków

Artykuł 7 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami uwzględnia również ochronę dla zabytku nieruchomego figurującego w gminnej ewidencji zabytków poprzez ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (linii kolejowej/ lotniska użytku publicznego).

Natomiast zgodnie z § 15 ust. 1 ww. rozporządzenia o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem.

MAZOWIECKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW
prof. dr hab. Jakub Lewicki

Załącznik: kopia karty ewidencyjnej zabytku

Otrzymują:

1. strony postępowania w drodze obwieszczenia publicznego
2. WUOZ aa (KLŻ)

Do wiadomości

1. Starostwo Powiatowe w Otwocku, ul. Górna 13, 05-400 Otwock
2. Urząd Gminy Wiązowna, ul. Lubelska 59, 05-462 Wiązowna
3. NID + karta

